

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Евгения Коцева-Владимирова

за дисертационния труд на Здравка Владимирова Кръстева на тема „Разследването на престъпления съгласно Европейската конвенция за правата на човека“ за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по право в професионално направление 3.6 “Право” (Криминалистика)

Дисертантът Здравка Владимирова Кръстева е редовен асистент по криминалистика в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ от 2002 г. Освен преподавателската практика, тя е натрупала практически опит, упражнявайки известно време адвокатска професия. В периода 2005 - 2010 г. е била ръководител на звеното за международни проекти на омбудсмана на Република България, което е обогатило познанията и професионалните й умения в сферата на защитата на правата на човека. По същото време е била служител за връзка на българския омбудсман в две европейски организации - Мрежата на европейските омбудсмани към Европейския омбудсман и Мрежата на националните структури за правата на човека към Комисаря по правата на човека в Съвета на Европа. От 2010 г. е програмен директор в Института за модерна политика, където ръководи програмата за правата на човека и е автор на редица правни анализи на законодателството в тази област.

Дисертационният труд „Разследването на престъпления съгласно Европейската конвенция за правата на човека“ е представен за защита във вида, определен в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Трудът е резултат от проведено от дисертанта изследване с високи научни качества и това,

както и направените научни изводи и предложения *de lege ferenda*, го превръщат в научно съчинение, което съдържа научноприложни резултати и е с оригинален принос в правната наука.

Представеният труд е в обем от 291 страници. Състои се от увод, три глави и заключение, библиографска справка и списък на проучените решения на Европейския съд по правата на човека. Главите на съчинението се състоят от раздели, които от своя страна са ясно и логично структурирани в отделни параграфи. Използвана е значителна по обем литература - 129 заглавия на български, английски и руски език.

Дисертационният труд представлява задълбочено и първо по рода си изследване от гледище на криминалистичната наука на практиката на Европейския съд по правата на човека относно въпросите на разследването на престъпления. Основната научна хипотеза на дисертанта е, че юриспруденцията на Европейския съд по правата на човека може да се разглежда като източник на криминалистично знание. Този възглед е обоснован на цялата територия на изследването с преглед на съдебните актове на Съда в Страсбург и обобщаване на криминалистичните препоръки, които могат да бъдат извлечени от тях. Това предопределя и голямата актуалност на изследването, предвид необходимостта от съобразяване на българската практика с многобройните осъдителни решения на Европейския съд по дела срещу България, в които се констатира неефективност на разследването на престъпленията, достигаща до тревожното състояние на системен проблем в България.

Трудът следва класическата структура на криминалистична методика за разследване на престъпления от определен вид или род. В случая това са умишлените престъпления срещу живота и здравето на човека. Водещият критерий при проучването обаче е бил не видът на престъпленията, а източникът на криминалистичното знание, който съзнателно е избран да бъде преимуществено

съдебната практика на Европейския съд по правата на човека. Целта на дисертанта, която убедително е постигната, е обобщаване на тактическите изисквания и методическите препоръки, които да подпомогнат органите на досъдебното производство в постигането на европейския стандарт за ефективно разследване. Изводите са обосновани, стъпвайки на богатата по обем съдебна практика – 560 решения на Европейския съд по правата на човека срещу България и други европейски държави. Дадени са конструктивни и добре обосновани предложения за подобряване на съществуващите у нас законови правила, които имат приносен характер. Трудът има подчертано интердисциплинарен характер и се базира за задълбочените теоретични знания на авторката като дългогодишен преподавател по криминалистика и обширното познаване на европейската практика в областта на правата на човека, което се дължи на опита ѝ като експерт в институцията на българския омбудсман и неправителствени правозащитни организации.

В първа глава са разгледани подробно по-общите въпроси за връзката между разследването на престъпленията и юриспруденцията на Европейския съд. Анализирани са правната природа на европейската съдебна практиката като непряк източник на правото, За пръв път в българската правна теория е направена подробна обща характеристика на европейския стандарт за ефективно официално разследване на престъпленията и е предложена негова правна дефиниция. Направени са многобройни и значими теоретични обобщения на прецедентната практика и така са открити изискванията, включени в стандарта за ефективно разследване: безпристрастност и независимост на разследването; пълнота и изчерпателност; своевременност и бързина; възможност за обществено наблюдение. С вещина и познаване, както на европейската, така и на националната практика, е разгледано отражението на този европейски стандарт върху общите въпроси на тактическата организация на разследването – образуването на досъдебното производство, независимостта на разследващите органи,

построяването и проверката на следствените версии и планирането на разследването. Изведени са най-честите случаи, по които е установено нарушение на чл. 2 и чл. 3 от Европейската конвенция поради недостатъци, свързани с образуването на наказателното производство и е направена оценка доколко са осигурени европейските стандарти по тези въпроси в българското законодателство и практика. Формулирани са конкретни препоръки относно тактическата организация в този ранен етап от разследването. С приносен характер е подробният анализ на изискването за независимост на разследващите органи и направеното разграничение с изискването за независимост на съда като част от правото на справедлив процес по чл. 6, ал. 1 от Европейската конвенция. Направен е преглед на гаранциите за независимостта и обективността на разследващите органи по българското законодателство. Идентифицирани са няколко хипотези, при които може да се стигне до несъответствие с изискванията на Европейския съд за независимост на разследващите органи и са отправени конкретни препоръки за избягването на подобно нарушение на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи.

В труда са разгледани специфични проблеми, свързани с построяването и проверката на версиите, които разкрива практиката на Европейския съд по правата на човека. Установени са категориите случаи, при които именно проблеми, свързани с построяването и проверката на версиите, водят до констатации на Европейския съд за неефективност на разследването. Систематизирани са наказателно-процесуалните гаранции във вътрешното законодателство за постигане на пълнота и всеостранност при построяването и проверката на следствените версии. Новост представлява изясняването на психологическите особености на процеса на изграждане и проверка на версиите. Разгледана е холандската практика в тази област, която е важна в сравнителен план поради близостта в наказателно-процесуалното положение на разследващите органи и прокуратурата в България и

Холандия. Формулирани са тактически препоръки, насочени към преодоляване на едностранчивостта при изграждането и проверката на следствените версии.

В труда е отделено място на значението на планирането на досъдебното производство за постигане на европейския стандарт за ефективно разследване. Споделям обоснованият от дисертанта възглед, че юриспруденцията на Европейския съд, като наднационална юрисдикция, трябва да бъде третирана като един от емпиричните източници на планиране на разследването, редом със следствено-прокурорската и съдебната практика на националните съдилища. Стъпвайки на това разбиране са идентифицирани методически препоръки при планирането на способите за доказване, чрез които да бъде проверявани обоснованите следствени версии, последователността, с която да бъдат използвани тези способности, мястото им в системата на първоначалните и последващи действия по разследването, неотложния характер на някои от тях и др. Изяснена е ролята, която има планирането, поради своята важна организационна функция, за постигане на още един критерий на Европейския съд – бързина и своевременност на разследването. С приносен характер са изведените конкретни препоръки по отношение на планирането на няколко действия по разследването с оглед постигането на европейския стандарт за ефективно разследване – оглед на местопроизшествието, разпит на участвалите в разследването събите полицаи, разпит на други свидетели.

Втората и третата глава доразвиват анализа на връзката между европейските стандарти и разследването на престъпления, но го пренасят вече върху тактическата организация на отделните способности за доказване.

Във втора глава са изследвани принудителните действия по разследването и отражението на европейските стандарти върху тактиката на тяхната подготовка и извършване. В тази връзка, в съчинението е анализирана практиката на

Европейския съд по отношение на използването на сила, оръжие и помощни средства от правоохранителните органи и отражението ѝ върху тактиката на подготовка и извършване на претърсване и изземване. На следващо място са формулирани конкретни тактически препоръки за съобразяването на подготовката и провеждането на претърсване и изземване с правото на зачитане на личния и семейния живот по чл. 8 от Европейската конвенция. Паралелно са посочени недостатъци на практиката у нас, които са в противоречие с европейските стандарти и са предложени тактически препоръки за преодоляването им.

Разгледани са два специфични случая на претърсване и изземване в зависимост от ползвателите на помещенията – претърсване на помещения, ползвани от адвокати и претърсване на помещения, ползвани от средствата за масова информация и журналисти. С приносен характер са формулираните конкретни препоръки относно тактиката на претърсването и изземването в посочените два случая, както и обосноваването на предложенията *de lege ferenda*.

В раздел втори на втора глава е анализирано съобразяването на тактиката на обиск с изискванията на забраната за изтезания, нечовешко и унижително отношение и наказание (чл. 3 ЕКЗПЧОС) и правото на личен и семеен живот (чл. 8 ЕКЗПЧОС). Направен е преглед на гаранциите по българското наказателно-процесуално законодателство за спазването на европейските стандарти при обиска и са изведени някои слабости на практиката в тази връзка. Освидетелстването и вземането на образци за сравнително изследване са разгледани в настоящия труд най-вече във връзка с принудителния им характер и засилените гаранции по Европейската конвенция за правата на лицата при прилагането на медицински интервенции, засягащи телесната им неприкосновеност, в отсъствие на тяхното съгласие за това като са обобщени препоръки относно тактиката им.

В трета глава са разгледани специфични особености, произтичащи от практиката на Европейския съд, по отношение на тактиката на други действия по разследването - разпитът на обвиняемия, разпитът на свидетели и съдебномедицинската експертиза. Очертано е съдържанието на недопустимата от гледище на Европейския съд принуда, която води до нарушения на правото на защита на обвиняемия. Подробно са разгледани особеностите на тактиката на разпита на обвиняем от гледище на чл. 3 от Европейската конвенция. Специално внимание е отделено на психологическите основи на изтезанията, нечовешкото и унижително отношение в наказателното производство. Разгледани са подробно тактическите способности, използвани при разпит, като са разграничени недопустимите от допустимите. По отношение на разпита на свидетели е направен преглед на практиката на Европейския съд с цел да се установят най-често допусканите нарушения, свързани с това действие по разследването. В раздел трети са изведени най-честите случаи, при които ефективността на разследването е била компрометирана поради недостатъци при назначаването, подготовката и извършването на съдебномедицинската експертиза. По отношение на тактиката на съдебномедицинската експертиза са отправени редица по-обща или по-конкретни препоръки.

Дисертантът е апробирал тезите си с пет публикации в утвърдени правни издания. Трудът е аналитично, прецизно и полезно за практиката научно изследване, поради което убедено препоръчвам на автора и неговото цялостно, бързо публикуване.

В заключение и въз основа на изложеното смятам, че настоящото изследване представлява новост и има свой самостоятелен принос за развитието на съвременната криминалистична наука. Ето защо, изразявам своето положително становище за дисертационния труд на Здравка Владимирова Кръстева "Разследването на престъпления съгласно Европейската конвенция за правата на

човека”, който отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав в Република България и има всички необходими качества да бъде успешно защитен за придобиване на образователната и научна степен „доктор”.

Проф. д-р Евгения Коцева – Владимирова

София, 28 април 2015 г.